

نقدی بر مقالات منتشر شده مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی با

شاخص‌های علم‌سنجی

نوع مقاله: پژوهشی

اسماعیل نادری^۱، ابراهیم نامداری^{۲*}، حیدر مختاری^۳، جواد کارخانه^۴

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه پیام نور، ایران

۲. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه پیام نور، ایران

۳. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه پیام نور، ایران

۴. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۱۶

چکیده

علم‌سنجی حوزه‌ای برای سنجش و پایش روند تولید و توسعه علم در سطوح خرد و کلان و مبنای تصمیم‌گیری برای تعیین سازوکار نشر برون‌داد علمی است. هدف این مطالعه علم‌سنجی، تعیین و تحلیل برخی شاخص‌های علم‌سنجی در مقالات منتشر شده در مجله *انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی* از ابتدای نشر آن به سال ۱۳۸۳ تا پایان سال ۱۳۹۵ است. داده‌ها با مراجعه به وب‌سایت رسمی مجله و نیز با استخراج داده‌ها از *نمایه استنادی علوم ایران* در بهار ۱۳۹۶ از ۳۳۹ مقاله منتشر شده، گردآوری و تحلیل شده است. پژوهش حاضر نوعی پژوهش کاربردی بوده و به روش علم‌سنجی انجام شده است. یافته‌ها نشان داد میزان مشارکت علمی نویسندگان مقالات این مجله، مطلوب و تعداد ارجاعات مورد استفاده در تدوین مقالات آن زیاد است. نکته درخور توجه، کم بودن استناد به این مجله و زیاد بودن خوداستنادی (استناد درون مجله‌ای) است. لازم است سازوکار افزایش استنادپذیری در دستور کار دست‌اندرکاران این مجله باشد.

کلیدواژه‌ها: تحلیل استنادی، زبان و ادبیات عربی، علم‌سنجی، مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی

مقدمه و بیان مسأله

حوزه علم‌سنجی ابزاری برای کمک به تصمیم‌گیری در حوزه‌های علمی و ارتقای اثرگذاری منابع مکتوب و رسمی علم است. ظهور فناوری‌های اطلاعاتی جدید، به خصوص پایگاه‌های اطلاعاتی و ابزارهای تجزیه و تحلیل داده‌ها، مانند نمایه‌های استنادی علوم، عوامل مؤثری در تسریع روند گسترش این حوزه در جهان بوده‌اند (جانس، ۲۰۰۰: ۲۵۹). به هر حال، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری علمی و شناخت و ترسیم الگوهای ارتباطات علمی و نیز ترسیم نقشه موضوعی علم از کارکردهای مهم و کلان این حوزه است. به کمک این حوزه می‌توان روند علم را در سطوح خردی مانند سطح مجله، نویسنده، مقاله و مؤسسه پژوهشی، پایش و تحلیل کرد.

شاخص‌های علم‌سنجی متغیرهایی هستند که به کمک آن‌ها اثرگذاری انواع برون‌دادهای علمی را اندازه می‌گیرند. شاخص‌های متداول علم‌سنجی از محاسبه چهار متغیر اصلی «نویسندگان، مدارک منتشرشده، ارجاع و استناد» گرفته شده‌است (گلنزل، ۲۰۱۰: ۳۱۷). البته رایج‌ترین و معتبرترین شاخص علم‌سنجی شاخص «استناد» است که شاخص‌های مهم علم‌سنجی بر مبنای آن شکل گرفته‌اند و در تعدیل و ارتقای شاخص‌های دیگر هم مؤثر است. بررسی برون‌داد علمی (عمدتاً مقالات پژوهشی) مجلات از جمله کاربردهای شاخص‌های علم‌سنجی است که کمک‌کار مسئولان و دست‌اندرکاران مجلات علمی برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در باب محتوای نشر و روند انتشار مقالات آن مجلات در آینده، با هدف افزایش اثرگذاری علمی آن مجلات است.

مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی وابسته به انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی، پس از تأسیس این انجمن در سال ۱۳۸۲ و اخذ مجوز رسمی از کمیسیون بررسی اعتبار نشریات علمی کشور، از اواخر سال ۱۳۸۳ به چاپ و نشر مقالات علمی-پژوهشی مربوط به حوزه زبان و ادبیات عربی می‌پردازد (مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی، صفحه خانگی، ۱۳۹۶). نشر این مجله از اقدامات مهم و اثرگذار این انجمن است. این مجله از مجلات سرآمد ایرانی در زبان و ادبیات عربی با کادری مجرب، دارای نویسندگانی اثرگذار در این حوزه است و بسیاری از پژوهشگران درصددند در این مجله قلم بزنند. تنوع موضوعی و ساختار علمی مقالات هم بر اعتبار این مجله افزوده‌است. با این حال، حفظ کیفیت علمی، کمک به توسعه علمی، توان رقابت علمی با دیگر مجلات، و تقویت توان استنادپذیری و اثرگذاری علمی این مجله از

دغدغه‌های مهم و همیشگی دست‌اندرکاران این مجله بوده است (میرزایی و دیگران، ۱۳۸۷: ۱۶۸). میزان رفع برخی از این دغدغه‌ها، از جمله استنادپذیری به مقالات علمی این مجله، طی سالیان اخیر را می‌توان با ارزیابی مقالات این مجله در قالب شاخص‌های علم‌سنجی (از جمله میزان ارجاعات^۱، میزان استنادها^۲ و میزان مشارکت و اثرگذاری علمی) دریافت. هدف این مطالعه، تحلیل تمام مقالات منتشرشده در این مجله تاکنون از منظر شاخص‌های علم‌سنجی است. بر اساس نتایج این مطالعه می‌توان روند اثرگذاری علمی این مجله را ردیابی و راه آینده آن را برای اثرگذاری بیشتر در عرصه تولید علم، ترسیم کرد تا نویسندگان، داوران، هیأت تحریریه و دست‌اندرکاران آن بر این اساس در تقویت محتوای مقالات و اثرگذاری و رقابت‌پذیری مجله بیش از پیش بکوشند و با برنامه‌ریزی مبتنی بر واقعیت گام بردارند.

در این مطالعه سؤالات زیر در ارتباط با شاخص‌های علم‌سنجی مقالات منتشرشده در مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی از ابتدای نشر آن (به سال ۱۳۸۳) تا پایان سال ۱۳۹۵ مطرح شد:

الگوی تألیف مقالات مجله چگونه است؟

تعداد ارجاعات و استنادها و نسبت ارجاعات به مقالات و نسبت ارجاعات به استنادها چگونه است؟

نسبت مقالات دارای استناد به مقالات بدون استناد چقدر است؟

میزان خوداستنادی و دگراستنادی مقالات چقدر است؟

مقالات پراستناد مجله کدامند؟

^۱. ارجاع عبارت است از منبعی که نویسنده در تدوین اثر خود از آن استفاده کرده و آن را در فهرست منابع و مآخذ آن اثر خود آورده است.

^۲. استناد عبارت است از اثری از نویسنده که دیگران در تدوین اثرشان از آن استفاده کرده‌اند و آن را در فهرست منابع و مآخذ خود آورده‌اند.

پیشینه پژوهش

تحقیقات زیادی در حوزه علم‌سنجی و در سطوح تحلیل خرد و کلان، در داخل و خارج کشور انجام شده‌است، اما پژوهش‌هایی از این دست، در حوزه زبان و ادبیات عربی و نیز مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی بسیار اندک و محدود به بازه زمانی کوتاه‌مدت است.

طاهری‌نیا و بخشی (۱۳۸۸) با بررسی مقالات در حوزه موضوعی زبان و ادبیات عربی منتشرشده در ده مجله علمی-پژوهشی علوم انسانی در بازه زمانی چهارساله (۱۳۸۲-۱۳۸۶) دریافتند گرایش نویسندگان به کار گروهی، به‌ویژه دونفری، طی این مدت، روند صعودی داشته‌است. متوسط تعداد ارجاعات هر مقاله ۲۵ فقره، ولی تعداد استناد حداکثر یک بوده‌است.

عسکری (۱۳۹۱) با بررسی بیش از ۸۵ مقاله علمی-پژوهشی زبان و ادبیات عربی که در مجلات معتبر کشور چاپ شده‌است، نشان داد که صرف نظر از وجود تعدادی مقالات علمی پژوهشی قابل قبول که تا حدودی دارای استانداردهای لازم بوده و به عنوان الگویی مناسب برای پژوهش‌گران هستند، ضوابط و معیارهای علمی در خصوص ضرورت و کیفیت استناد به منابع متنوع در بسیاری از مقالات علمی مورد بررسی، رعایت نشده‌است.

احمدی، سلیمی و فتحی (۱۳۹۲) به تحلیل استنادی و تعیین روابط هم‌نویسندگی مقالات منتشرشده در ۲۰ شماره اول (بهمن ۸۳ تا مهر ۹۰) مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی پرداختند. طبق نتایج آنان، متوسط ارجاعات در هر مقاله حدود ۲۲ فقره و درصد مقالات تک-نویسنده بیشتر (۷۶ درصد) بوده‌است. بر مشکل استنادنشدن به مقالات مجله همچنان در این پژوهش هم، تأکید شده‌است.

علی‌نژاد چمازکتی، میرحق‌جو لنگرودی، رحیمی و کهندل جهرمی (۱۳۹۳) شاخص‌های هم‌تألفی را در ۶۰ مقاله منتشرشده را در مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی در بازه زمانی دوساله (بهمن ۹۰ تا آذر ۹۲) با مراجعه به پایگاه استنادی علوم جهان اسلام بررسی کردند و دریافتند بیشتر مقالات (۶۰ درصد) دونویسنده‌ای هستند و میانگین ارجاعات هر مقاله ۲۴ مدرک بوده‌است.

کهندل جهرمی و همکاران (۱۳۹۶) از نظر مضمونی ۴ مجله فهرست‌شده در ISC در سال ۱۳۹۴، یعنی مجله اللغة العربية وآدابها (فردیس قم)، ومجلة الجمعية العلمية الإيرانية للغة العربية وآدابها، ومجلة دراسات الأدب المعاصر، ومجلة آفاق الحضارة الإسلامية، را مورد ارزیابی قرار

دادند که از این میان، مجله *الجمعية الإيرانية للغة العربية و أدائها* (مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی) بیشترین ضریب تأثیر (۰/۱۲۲) و نیز بیشترین سهم در نشر مقالات علمی (با ۳۷/۵ درصد) را در میان مجله‌های مورد بررسی داشته‌است.

نظری (۱۳۹۶) تعداد ۳۹۲ مقاله علمی-پژوهشی در حوزه ادبیات معاصر عربی در ۱۳ مجله علمی-پژوهشی ایرانی را از سال ۱۳۸۰ تا پایان سال ۱۳۹۳ بررسی کرد. داده‌های لازم از آرشیو الکترونیکی مجلات استخراج و با نرم‌افزارها و محاسبات آماری پردازش شد. محورهای همچون: بیان سهم مجلات در نشر مقالات، نویسندگان فعال حوزه، هم‌نویسندگی، جنسیت و مدارک دانشگاهی نویسندگان، ماده پژوهش‌ها، موضوع مقالات، ادیبانی که مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و میزان توجه به ادبیات کشورها و دهه‌های تاریخ ادبیات معاصر عربی مدنظر قرار گرفت. این پژوهش نشان داد مقالات در خصوص پرداختن به دهه‌های تاریخی، ادبا و موضوعاتی که مورد مطالعه قرار گرفته، دچار ناهمگونی و عدم توازن است. حوزه‌هایی کاملاً نادیده گرفته‌شده و در مقابل، برخی جوانب دچار تکرار مکررات شده‌است.

صیادانی، باوان پوری و رستمی (۱۳۹۷) به بررسی محتوایی و آماری مقالات دوفصل‌نامه نقد ادب معاصر عربی چاپ دانشگاه یزد از نظر تعداد نویسندگان، مدارک آنها، میزان هم‌تألیفی بین نویسندگان، مراکز و مؤسسات فعال در مجله و... پرداختند. آمار مؤلفان حاکی از آن است که ۸ مقاله به صورت انفرادی و ۶۲ مقاله نیز با مشارکت گروهی نگاشته شده که این امر یکی از نقاط قوت مجله حاضر است. فرامرز میرزایی و علی سلیمی با ۴ مقاله پرتولیدترین نویسندگان بوده‌اند. دوازده مقاله نیز با مشارکت اعضای هیأت تحریریه نگاشته شده‌است. ادبیات داستانی و تحلیل اشعار حدود نیمی از موضوعات مقالات را به خود اختصاص داده‌است. در مجموع ۱۶۵۷ منبع به کار رفته که میانگین مورد استفاده برای هر مقاله ۲۳/۶ منبع است که میانگین مقبولی است. بیشتر این منابع، کتاب هستند که بهتر است از منابع روزآمد یعنی مقاله، پایان‌نامه و... نیز استفاده شود.

غیبی، باوان پوری و دریانورد (۱۳۹۷) به بررسی برخی ویژگی‌های علم‌سنجی مجله *آفاق الحضارة الإسلامية* پرداختند. از مجموع ۸۴ مقاله منتشرشده در مجموع مقالات از دوره ۱۳ تا شماره اول دوره ۱۹ آن، ۵۱ مقاله به صورت گروهی نوشته شده‌بود. بیش از نصف مقاله‌ها در موضوع تحلیل و نقد ادبی و ۱۳ مقاله از نگاشته‌های هیأت تحریریه مجله بود. به ازای هر

مقاله، به طور متوسط، از ۲۸ مرجع و منبع استفاده شده که عمر بیشتر آنها (حدود ۸۲ درصد) از ۱۴ سال بیشتر بود.

طبق پیشینه موجود، هر چند تلاش‌هایی برای ترسیم نقشه علمی مجلات زبان و ادبیات عربی و برون‌داد علمی مدارک و محققان این حوزه صورت گرفته، اما این تحقیقات در مراحل اولیه است و هنوز تحقیقات علم‌سنجی در این حوزه، به ویژه در مجلات آن، جای کار بسیار دارد. البته تا کنون تحقیقی از نوع علم‌سنجی بر روی همه تولیدات علمی مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی از ابتدای نشر آن تا کنون انجام نشده و تحقیق پیش‌رو از این نظر برای بار اول انجام شده است. نتایج این تحقیق می‌تواند مبنایی برای ارتقای کمی و کیفی این مجله وزین و معتبر باشد.

مبانی نظری

حجم عظیم اطلاعات علمی عصر حاضر را می‌توان با استفاده از شاخص‌های کمی ارزیابی و سنجش کرد که برای انجام این امر، از روش‌هایی همچون علم‌سنجی استفاده می‌شود. فنون علم‌سنجی از متداول‌ترین روش‌های سنجش و ارزیابی فعالیت‌های علمی و برون‌دادهای پژوهشی و مدیریت پژوهش است. علم‌سنجی با استفاده از داده‌های کمی مربوط به تولید، توزیع و استفاده از متون علمی، علم و پژوهش‌های علمی را توصیف، بررسی و ویژگی‌های آن را مشخص می‌کند (سهیلی، خاصه و کرانیان، ۱۳۹۸: ۱۷۴). علم‌سنجی حوزه‌ای از علوم است که هدفش پایش و تحلیل روند رشد علم است و به تحلیل برون‌دادهای علمی منتشرشده در انواع منابع اطلاعات علمی (مانند مقالات، مجلات و گزارش‌های پژوهشی) و آثار تولیدشده از سوی پژوهشگران و مؤسسات علمی مختلف در سطح خرد و کلان و سطوح فردی و جمعی و حتی ملی و بین‌المللی می‌پردازد (هود و ویلسون، ۲۰۰۱: ۳۰۲). این حوزه بین‌رشته‌ای از روش‌های آماری و اندازه‌گیری کمی برای تعیین معیارهای رشد و توسعه علوم و سطوح گسترش و تأثیر آنها در جوامع مختلف بشری استفاده می‌کند (لیدسدورف، ۲۰۰۱: ۴۱۳).

در علم‌سنجی بر حسب مورد و هدف پژوهشگر، از شاخص‌ها و فنون مختلفی استفاده می‌شود. هم‌نویسندگی یا مشارکت علمی یکی از آنهاست. این همکاری علمی باعث به وجود آمدن شبکه اجتماعی بین پژوهشگران-یعنی شبکه هم‌نویسندگی (هم‌تألفی)- می‌شود

(حسن‌زاده و دیگران، ۱۳۸۷: ۷۹). هم‌نویسندگی به عنوان رسمی‌ترین جلوه همکاری فکری میان نویسندگان در تولید پژوهش‌های علمی، عبارت است از مشارکت دو یا چند نویسنده در تولید یک اثر که به تولید برون‌دادی علمی با کمیت و کیفیت بیشتری نسبت به تولید و انتشار فردی اثر منجر می‌شود و از ملموس‌ترین و مستندترین شکل‌های همکاری علمی و عامل تقویت و غنای پژوهش‌هاست (سهیلی و عصاره، ۱۳۹۲: ۳۵۷). هم‌نویسندگی در بالا بردن کیفیت یک اثر علمی تأثیرگذار و در نتیجه، یک کار علمی مشارکتی از میزان نفوذ و تأثیر بیشتری نسبت به آثار تک‌نویسنده برخوردار است؛ به طوری که به مقالات با تعداد بیشتری نویسنده معمولاً بیشتر استناد می‌شود (نیومن، ۲۰۰۴: ۵۲۰۲). مشارکت و کار جمعی در تدوین آثار علمی عاملی در غنای محتوای مدارک تولیدشده است (نیومن، ۲۰۰۱: ۴۰۷).

مطالعه استنادی یا تحلیل استنادی هم از جمله کاربردهای علم‌سنجی است که رابطه میان مدرک استنادکننده و مدرک استنادشونده را بررسی می‌کند و به مطالعه قواعد حاکم بر این رابطه می‌پردازد. گرچه محتوای منابع استنادشونده را نمی‌توان مستقیماً مورد سنجش قرار داد، پژوهشگران همچنان معتقدند که تعداد زیاد استنادات دلیلی بر دادوستد فکری است (کرونین و مهو، ۲۰۰۸: ۵۶۳). استنادها عناصر جالبی برای مطالعه هستند؛ زیرا هم به آسانی در دسترس قرار دارند و هم به اعتبار داده‌ها آسیبی نمی‌رسانند و برخلاف شیوه‌هایی چون مصاحبه و توزیع پرسش‌نامه، عوامل مزاحم در مطالعه روی آنها کمتر است و نیاز به همکاری پاسخ‌دهنده ندارند. همچنین تحلیل استنادی برای ارزیابی عمل‌کرد و موفقیت پژوهش نیز مورد استفاده قرار گرفته است (چن و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۱۵).

توجه به تعداد و نسبت ارجاعات (منابع و مآخذ استفاده شده در اثر علمی) هم از جمله شاخص‌های علم‌سنجی است. ارجاع به آثار دیگران در تدوین اثر علمی بازنمون مطالعه فراگیر نویسنده و توجه او به استدلال و خرد جمعی است (کلارک و ویلکس-گیبز، ۱۹۸۶: ۲۵).

میزان استنادپذیری مقالات علمی از مهم‌ترین شاخص‌های تأثیرگذاری علمی و عاملی بی‌بدیل در ارزیابی توان و استحقاق علمی مجلات است. این عامل میزان خواننده و پذیرفته شدن

¹ Cronin & Meho

² Clark, H. H., & Wilkes-Gibbs, D. (1986)

و اعتبار اثر علمی را در جامعه علمی نشان می‌دهد و مبنای مهم امتیازدهی مجامع علمی به آن اثر است (گوئررو بوت و مویا آنگون، ۲۰۱۲: ۶۸۰). البته استناد می‌تواند خوداستنادی یا دگراستنادی باشد. هر چند میزان قابل قبول خوداستنادی دقیق و تعیین شده نیست، میزان بالای خوداستنادی نشان از توجه کم خوانندگان و نویسندگان خارج مجله به آن است (آکسنس، ۲۰۰۳: ۲۴۰). برخی منابع خوداستنادی بیش از ۲۰ درصد را خوداستنادی بیش از حد تلقی کرده‌اند (زومسور، پندلبوری و آدامز، ۲۰۲۰).

تحلیل استنادی مجله یکی از کاربردهای مهم علم‌سنجی و کمک‌کار دست‌اندرکاران مجلات برای تصمیم‌گیری در باب نقشه راه آینده آن است (موئد، ۲۰۰۶: ۷۱).

روش پژوهش

این مطالعه نوعی پژوهش کاربردی بوده و به روش علم‌سنجی، به ویژه تحلیل استنادی، انجام شده است. جامعه پژوهش تمامی مقالات منتشر شده در مجله *انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی* از آغاز نشر آن (بهمن ۱۳۸۳) تاکنون (بهار ۱۳۹۶) به تعداد ۳۳۹ عنوان مقاله و نویسندگان و ارجاعات داده شده و استنادهای دریافت شده این مقالات بوده است. برای گردآوری داده‌های مربوط به شاخص‌های علم‌سنجی مورد نظر به نمایه استنادی علوم ایران (به آدرس: <http://sci.isc.gov.ir>)، متعلق پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) در فروردین ماه ۱۳۹۶ مراجعه شد. برای افزایش دقت و صحت داده‌ها همزمان به سایت خود مجله (به آدرس: <http://iaall.iranjournals.ir>) نیز مراجعه شد. برخی از شاخص‌های مورد نظر از محاسبات مستقیم خود پایگاه استنادی به دست آمد و داده‌های استخراج شده در ویرایش ۲۱ نرم‌افزار اس‌پی‌اس‌اس وارد و برخی شاخص‌های علم‌سنجی دیگر به کمک آن محاسبه شد.

شیوه داده‌گیری از نمایه استنادی علوم ایران چنین بود که پس از ثبت نام و عضویت در این پایگاه، جستجویی در بخش «جستجوی پیشرفته» در کادر «منبع» با وارد کردن عنوان «الجمعیة

1 Guerrero-Bote & Moya-Anegón

2 Aksnes

3 Szomszor, Pendlebury & Adams

4 Moed

العلمیة الإیرانیة للغة العربیة وآدابها، بدون اعمال هیچ محدودیت دیگر انجام شد. با این جستجو، ۳۱۹ عنوان مدرک (مقاله) بازیابی شد. این مدارک طبق اهداف مختلف به روش‌هایی مختلف، از جمله بر اساس میزان استناد به این مدارک، مرتب شدند.

در مراجعه به وبسایت رسمی مجله، تعداد مقالات ۳۳۹ فقره بود. علت اختلاف بیست-تایی در تعداد مدارک در این وبسایت با تعداد آنها در نمایه استنادی علوم ایران این بود که هنوز برخی شماره‌های اخیر مجله در این پایگاه نمایه نشده بود. این اختلاف از آن رو چندان اهمیتی ندارد که به ویژه در بحث از استنادپذیری بلندمدت، مدارک منتشرشده در دو سال اخیر چندان مدنظر قرار نمی‌گیرند. به هر حال، تعداد مدارک بازیابی شده در وبسایت مجله مبنای محاسبات علم‌سنجی ما قرار گرفت. بر اساس این داده‌ها، متغیرهای عمده، مانند الگوهای تألیف (تک‌نویسنده‌ای و چندنویسنده‌ای بودن مقالات)، نسبت ارجاعات به مقالات، نسبت استنادها به مقالات، نسبت استنادها به ارجاعات، نسبت مقالات استنادشده به مقالات استنادنشده، نسبت خوداستنادی و نسبت دگراستنادی، و مقالات پراستناد مشخص شدند.

یافته‌ها

طی دوازده سال فعالیت مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی، ۳۳۹ عنوان مقاله در این مجله طی ۴۱ شماره منتشر شده است. جدول ۱ تعداد مقالات این مجله را بر حسب توزیع تعداد نویسندگان هر مقاله (تک‌نویسنده و چندنویسنده (دو نویسنده، سه نویسنده، و چهار نویسنده)) نشان می‌دهد. طبق داده‌های این جدول، مشارکت دو نفره در تدوین مقالات این مجله در ۱۵۷ مقاله (۴۶ درصد مقالات) مشهود است. البته، اگر تعداد مقالات تک نویسنده را با مقالات بیش از یک نویسنده (چند نویسنده) مقایسه کنیم، ۲۱۶ مقاله (۶۴ درصد مقالات) با مشارکت علمی تدوین شده‌اند.

جدول ۱. فراوانی و درصد توزیع مقالات بر حسب تعداد نویسندگان

جمع	چندنویسنده			تک‌نویسنده	
	دو	سه	چهار		
۳۳۹	۱۵۷	۴۶	۱۳	۱۲۳	تعداد
	۲۱۶				
۱۰۰	۴۶	۱۴	۴	۳۶	درصد
	۶۴				

جدول ۲ اندازه برخی شاخص‌های مهم علم‌سنجی را برای برونداد علمی مجله نشان می‌دهد که عمدتاً از نمایه استنادی علوم ایران اخذ و محاسبه شده است.

جدول ۳. شاخص‌های علم‌سنجی مقالات مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی

شاخص	تعداد	نسبت
مقالات (بروناد علمی)	۳۳۹	
ارجاعات داده‌شده در مقالات	۷۱۲۸	
نسبت ارجاعات به مقالات		۲۱
استنادهای داده‌شده به مقالات	۴۵	
نسبت استنادات به مقالات		۰/۱۳
نسبت استنادها به ارجاعات		۰/۰۰۶
مقالات دارای استناد	۵۲	
مقالات بدون استناد	۳۱۴	
نسبت مقالات دارای استناد به مقالات بدون استناد		۰/۰۸
استناد درون‌مجله (خوداستنادی)	۱۴	
استناد بیرون‌مجله (دگر استنادی)	۳	
نسبت خوداستنادی به کل استنادها		۰/۳۱

تعداد ارجاعات مورد استفاده در کل این ۳۳۹ مقاله (با احتساب موارد همپوشان)، ۷۱۲۸ ارجاع بوده است که نشان می‌دهد نسبت ارجاعات به مقالات ۲۱ است. به دیگر سخن، هر مقاله به طور متوسط از ۲۱ فقره ارجاع استفاده کرده است. از دیگر سو، به این مقالات فقط ۴۵ بار استناد انجام شده است؛ به عبارت دیگر، سهم هر مقاله در دریافت استناد فقط ۰/۱۳ و این به معنای آن است که سهم هر مقاله فقط ۰/۱۳ استناد است یا از ۱۰۰ مقاله فقط ۱۳ مقاله دارای

استناد بوده‌اند. با مقایسه سهم ارجاع و استناد نتیجه‌ای جالب به دست می‌آید. سهم استنادات به این مقالات در مقایسه با ارجاعات استفاده‌شده در این مقالات تنها ۰/۰۰۶ است؛ یعنی به ازای هر ۱۰۰۰ فقره ارجاعی که نویسندگان مقالات این مجله از آنها استفاده کرده‌اند، تنها ۶ مدرک به این مقالات استناد داده‌اند. البته این نسبت و سهم با این پیش‌فرض است که به هر مقاله استناد داده‌شده فقط یک استناد داده شده‌باشد؛ در حالی که بر اساس یافته‌های این جدول، ۴۵ استناد را ۲۵ مقاله (حدود ۷ درصد مقالات) دریافت کرده و از این رو، برخی مقالات دارای استناد، بیش از یک بار استناد دریافت کرده‌اند. ضمناً، نسبت مقالات دارای استناد به مقالات بدون استناد ۰/۰۸ است که این نشان می‌دهد در برابر ۱۰۰ مقاله بدون استناد تنها ۸ مقاله دارای استناد وجود دارد.

طبق داده‌های جدول ۲، از ۴۵ استناد دریافتی این مقالات ۳۱ فقره استناد برون‌مجله‌ای (داده شده از سوی مجلات دیگر) و ۱۴ فقره استناد خوداستنادی یا استناد درون‌مجله‌ای (داده شده از سوی نویسندگان مقالات خود مجله) بوده‌است. به دیگر سخن، حدود یک‌سوم کل استنادهای دریافتی (حدود ۳۱ درصد استنادها) درون‌مجله‌ای بوده‌است.

طبق داده‌های نمایه استنادی علوم ایران، از میان ۲۵ مقاله دریافت‌کننده استناد در این مجله، فقط دو مقاله ۵ استناد و یک مقاله ۴ استناد دریافت کرده و بعد از آن، ۹ مقاله فقط دو استناد دریافت داشته‌اند. بیشتر مقالات (۱۳ عنوان) فقط یک استناد داشته‌اند. مشخصات کتاب‌شناختی دو مقاله دارای ۵ استناد و یک مقاله دارای ۴ استناد (در حکم سه مقاله دارای بیشترین استناد که اتفاقاً موضوعشان بین‌رشته‌ای (ادبیات تطبیقی) و نویسنده دو تای آنها یکسان است) به ترتیب این‌گونه است:

سبزیانپور، وحید (۱۳۸۳). مقایسه حکمت در شاهنامه و متون عربی قرن سوم تا پنجم.

مجلة الجمعية العلمية الإيرانية للغة العربية و آدابها، دوره ۱ (شماره ۱)، ۱۲۷-۱۴۸.

پروینی، خلیل (۱۳۸۸). نظریه ادبیات تطبیقی اسلامی: گامی مهم در راستای آسیب‌زدایی از

ادبیات تطبیقی. مجلة الجمعية العلمية الإيرانية للغة العربية و آدابها، دوره ۶ (شماره ۱۴)، ۵۵-۸۰.

سبزیانپور، وحید (۱۳۸۴). بازشناسی منابع حکمت‌های عربی کتاب امثال و حکم دهخدا.

مجلة الجمعية العلمية الإيرانية للغة العربية و آدابها، دوره ۱ (شماره ۳)، ۵۵-۶۸.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر تحلیل و ارزیابی برون‌داد علمی مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی از منظر چندین شاخص علم‌سنجی - به ویژه تحلیل استنادی - برای ترسیم راه آتی آن در روند توسعه علمی موضوعات مرتبط با این مجله بوده است.

طبق نتایج به دست آمده، وضعیت برون‌داد علمی این مجله از نظر میزان همکاری علمی نویسندگان (با ۶۴ درصد مشارکت دو یا چند نویسنده و البته عمدتاً دو نویسنده) مطلوب و نسبت به قبل که طبق گزارش احمدی، سلیمی و فتحی (۱۳۹۲) روند انفرادی حاکم بوده، چشم‌گیر است. این امر نشان می‌دهد که نویسندگان این مجله گرایش و روحیه مشارکت جمعی در کار علمی دارند و مجله باید با سازوکارهایی مناسب، روند کار گروهی را در تدوین مقالات خود همچنان حفظ کند. البته تقویت این مشارکت برای تدوین مقالات دارای بیش از دو نویسنده و در نتیجه، افزایش مشارکت علمی توصیه می‌شود.

تعداد ارجاعات مقالات این مجله هم مطلوب است. بالا بودن متوسط ارجاعات مورد استفاده در تدوین مقالات این مجله نشان از غنای مطالب و مستدل بودن محتوای تدوین شده دارد. در پژوهش احمدی، سلیمی و فتحی (۱۳۹۲) و علی‌نژاد چمازکتی، میرحق‌جو لنگرودی، رحیمی و کهندل جهرمی (۱۳۹۳) نیز تعداد زیاد ارجاع به انواع متون علمی در این مجله تأیید شده است. غنای منابع و مراجع مجله، به صورت بالقوه، فرصت بازنمون و رواج آن را در جامعه علمی بیشتر می‌کند.

میزان تاثیرگذاری و نسبت استناددهی به این مجله همواره از دغدغه‌های اصلی دست‌اندرکاران این مجله بوده است. نتایج نشان می‌دهد، به رغم این دغدغه به‌جا، هنوز استنادپذیری مقالات این مجله بسیار کم و این یک عامل مهم در کم بودن ضریب تأثیر این مجله بوده و هست. به علاوه، سهم بخشی از این میزان بسیار کم، خوداستنادی (استناد درون مجله‌ای) است. با توجه به این نکته و این که موضوع عمده چند مقاله پراستناد این مجله بین‌رشته‌ای بوده است، توصیه می‌شود نویسندگان، هیأت تحریریه و داوران مجله موضوعات بین‌رشته‌ای و نوپدید را در دستور کار قرار دهند تا استنادپذیری مقالات، به ویژه دگراستنادی افزایش یابد. به نظر می‌رسد این گام با انتشار آثاری ارزنده در تجاری‌سازی و کارآفرینی در شماره‌های اخیر مجله آغاز شده است. مجله باید برای استنادپذیری بیشتر در فضای علمی مجازی هم حضور داشته باشد تا

بیشتر رؤیت‌پذیر و خواننده و استناد شود؛ چرا که روش‌های کنونی جذب مخاطب و تبلیغ به مدد فناوری‌های نوین، فرصت زیادی در اختیار مجلات گذاشته‌است تا وسعت معرفی و نشر و ترویج خود را بیشتر کنند و استناددهی به مقالات خود را افزایش دهند.

البته شمارش و محاسبه دقیق تعداد استنادات در مجله‌های فارسی دشواری‌های خاص خود را دارد و پایگاه استنادی جهان علوم اسلام (آی‌اس‌سی) به عنوان پیش‌گام و متولی اصلی این کار به شمار می‌رود و مراجعه به این پایگاه و بررسی موردی سایر مجله‌ها بیانگر آن است که پایین بودن تعداد استنادات محدود به این فصل‌نامه نیست. پایین بودن ضریب تأثیر مجلات در این پایگاه در مقایسه با مجلات نمایه شده در پایگاه‌های بین‌المللی (از جمله وب‌آو ساینس) دلیلی بر این مدعاست.

نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند به صورت بالقوه، مبنای علمی برای تصمیم‌گیری درباره این مجله در اختیار دست‌اندرکاران آن قرار دهد تا در روندهای پیش‌رو و سبک و سیاق مشارکت علمی آن بازنندیشی کنند. نویسندگان و پژوهشگران می‌توانند از نتایج این تحقیق برای تعیین موضوعات استنادپذیر و نشر آثار خود در این مجله اثرگذار بهره ببرند. به علاوه، این مقاله الگویی برای ارزیابی برون‌داد علمی یک مجله تخصصی داخلی برای پژوهشگران فراهم می‌کند.

نکته آخر این که دست‌اندرکاران این مجله برای اثرگذاری علمی و کمک به توسعه زبان و ادبیات عربی و نیز معرفی دستاوردهای خود به جامعه علمی، باید ساز و کاری برای افزایش استنادپذیری برون‌داد علمی خود تدوین و عملیاتی کنند.

منابع

- احمدی، حمید؛ علی سلیمی و لادن فتیحی (۱۳۹۲)، «تحلیل استنادی و تعیین روابط هم‌نویسندگی مقاله‌های مجله علمی-پژوهشی منتشرشده انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی (مورد مطالعه: شماره ۱ تا ۲۰)». *مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی*، دوره ۹، شماره ۲۹، صص ۱۲۵-۱۴۸.
- حسن‌زاده، محمد؛ سولماز بقایی و عبدالرضا نوروزی چاکلی (۱۳۸۷)، «هم‌تألفی در مقالات ایرانی منتشرشده در مجلات ISI و تأثیر آن بر میزان استناد به آن مقالات». *راهبرد فرهنگ*، سال اول، شماره دوم، صص 65-84.
- سهیلی، فرامرز؛ علی‌اکبر خاصه و پیوش کرانیان (۱۳۹۷)، «روند موضوعی مفاهیم حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران بر اساس تحلیل هم‌رخدادی واژگان». *فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، دوره ۲۹، شماره ۲ (پیاپی ۱۱۴)، صص ۱۷۱-۱۹۰.
- سهیلی، فرامرز و فریده عصاره (۱۳۹۲)، «بررسی تراکم و اندازه شبکه اجتماعی موجود در شبکه هم‌نویسندگی مجلات علم اطلاعات». *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، دوره ۲۹، شماره ۲ (پیاپی ۷۶)، صص ۳۵۱-۳۷۲.
- طاهری‌نیا، علی‌باقر و مریم بخشی (۱۳۸۸)، «سنجش تولیدات علمی گروه زبان و ادبیات عربی ایران (مقالات علمی-پژوهشی از سال ۱۳۸۲-۱۳۸۶)». *مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی*، دوره ۵، شماره ۱۳، صص ۱۰۲-۱۲۴.
- عسکری، صادق (۱۳۹۱)، «نقد و بررسی منابع استنادی در مقالات علمی پژوهشی زبان و ادبیات عربی». *ادب عربی*، دوره ۸، شماره ۱، صص ۱۵۳-۱۷۴.
- علی‌نژاد چمازکتی، فاطمه؛ سعیده میرحق‌جو لنگرودی؛ رحیمی، فروغ و مرضیه کهندل جهرمی (۱۳۹۳)، «بررسی شاخص‌های هم‌تألفی در مقالات مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام طی سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۱۳». *مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی*، دوره ۱۰، شماره ۳۳، صص ۹۷-۱۱۷.
- صیادانی، علی؛ مسعود باوان پوری و حکیمه رستمی (۱۳۹۷)، «تحلیل محتوایی و آماری مقالات دوفصلنامه نقد ادب معاصر عربی چاپ دانشگاه یزد». *مجله نقد ادب معاصر عربی*، دوره ۸، شماره ۱۴، صص ۱۴۱-۱۶۲.
- غیبی، عبدالأحد؛ باوان پوری، مسعود؛ دریانورد، مریم (۱۳۹۷)، «دراسة مقالات مجلة آفاق الحضارة الإسلامية من منظار تحليل المحتوى والإحصاء (من المجلد ۱۳ حتى العدد الأول من المجلد ۱۹)». *آفاق الحضارة الإسلامية*، دوره ۲۱، شماره ۱، صص ۱۱۳-۱۳۱.

کهندل جهرمی، مرضیه؛ فروغ رحیمی؛ فاطمه علی نژاد چمازکتی و سعیده میرحق جو لنگرودی (۱۳۹۶)، «دراسة مضمونية لأربعة من المجالات العربية المفهرسة في ISC». *اللغة العربية وآدابها*. دانشگاه تهران، دوره ۱۳، شماره ۲، صص ۲۲۷-۲۳۹.

میرزایی، فرامرز؛ پروینی، خلیل؛ سلیمی، علی (۱۳۸۷)، «تحلیلی گزارش گونه از مقالات چاپ شده مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی». *مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی*، دوره ۴، شماره ۱۰، صص ۱۶۵-۱۸۰.

نظری، یوسف (۱۳۹۶). «نقد و تحلیل مقاله‌های حوزه ادبیات معاصر عربی (۱۳۸۰-۱۳۹۳)؛ چالش‌ها و چشم‌انداز». *مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی*، دوره ۱۳، شماره ۴، صص ۱۷۹-۱۹۸.

Aksnes, D. (2003). A macro study of self-citation. *Scientometrics*, 56 (2), 235-246.

Clark, H. H., & Wilkes-Gibbs, D. (1986). Referring as a collaborative process. *Cognition*, 22(1), 1-39.

Chen, C., Li, Q., Deng, Z., Chiu, K., & Wang, P. (2018). The preferences of Chinese LIS journal articles in citing works outside the discipline. *Journal of Documentation*, 74(1), 99-118

Cronin, B., & Meho, L. I. (2008). The shifting balance of intellectual trade in information studies. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 59(4), 551-564.

Hood, W., & Wilson, C. (2001). The literature of bibliometrics, scientometrics, and informetrics. *Scientometrics*, 52(2), 291-314.

Glänzel, W. (2010). On reliability and robustness of scientometrics indicators based on stochastic models. An evidence-based opinion paper. *Journal of Informetrics*, 4(3), 313-319.

Guerrero-Bote, V. P., & Moya-Anegón, F. (2012). A further step forward in measuring journals' scientific prestige: The SJR2 indicator. *Journal of Informetrics*, 6(4), 674-688.

Leydesdorff, L. (2001). *The challenge of scientometrics: The development, measurement, and self-organization of scientific communications*. Universal-Publishers.

Jansz, M. (2000). Some thoughts on the interaction between scientometrics and science and technology policy. *Scientometrics*, 47(2), 253-264.

Moed, H. F. (2006). *Citation Analysis in Research Evaluation*. Springer Science & Business Media.

Newman, M. E. (2001). The structure of scientific collaboration networks. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 98(2), 404-409.

Newman, M. E. J. (2004). *Co-authorship networks and patterns of scientific collaboration*. *Proceeding of National Academic Society*, 101:2, 5200-5205.

Szomszor, M., Pendlebury, D. A., & Adams, J. (2020). How much is too much? The difference between research influence and self-citation excess. *Scientometrics*, 123(2), 1119-1147

مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی. صفحه خانگی: <http://iaall.iranjournals.ir> دسترسی در

فروردین ماه ۱۳۹۶.

نقد إنتاجات مجلة الجمعية الإيرانية للغة العربية وآدابها العلمية من منظور

المؤشرات العلمية

نوع المقالة: أصيلة

إسماعیل نادری^١، ابراهیم نامداری^{٢*}، حیدر مختاری^٣، جواد کارخانه^٤

١. أستاذ مساعد في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة بيام نور، إيران

٢. أستاذ مساعد في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة بيام نور، إيران

٣. أستاذ مساعد في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة بيام نور، إيران

٤. أستاذ مساعد في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة العلوم والمعارف القرآنية

الملخص

إنّ تقييم العلم أو علم العلوم في مجال القياس ومراقبة عملية الإنتاج وتطوير العلم على المستويين الجزئي والكلّي هو العامل الحاسم في تحديد آلية الإنتاج العلمي. تسعى هذه الدراسة العلمية إلى تحديد وتحليل بعض مؤشرات المعرفة العلمية في الإعدادات العلمية (المقالات) المنشورة في مجلة الجمعية الإيرانية للغة العربية وآدابها من بداية نشرها في عام ١٣٨٣ حتى نهاية عام ١٣٩٥. يتمّ جمع البيانات وتحليلها بالرجوع إلى الموقع الرسمي للمجلة وأيضاً من خلال استخراج البيانات من ٣٣٩ مقالة من فهرس الاستشهادات للعلوم الإيرانية في ربيع عام ١٣٩٦. أظهرت النتائج أنّ المساهمة العلمية لمؤلفي المقالات في هذه المجلة وعدد المراجع المستخدمة في تجميع المقالات كثيرة. قلة الاستشهاد بهذه المجلة وكثرة الاستشهاد الذاتي (الاستشهاد بين المجلة) أمر جدير بالاهتمام. ومن الضروري زيادة آلية الاقتباس في جدول أعمال المشرفين وأصحاب المصلحة في هذه المجلة وغيرها من المجالات المشابهة.

الكلمات الرئيسية: تحليل الاقتباس، اللغة العربية وآدابها، علم العلوم، جمعية اللغة العربية وآدابها.

Criticism on the scientific output of the Journal of the Iranian Association of Iranian Language and Arabic Literature with Glasses of Scientific Indicators

Article Type: Research

Esmail Naderi¹, Ebrahim Namdari^{*2}, Haeidar Mokhtari³, Javad Karkhanei⁴

1. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, payam Noor University
2. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, payam Noor University
3. Assistant Professor, Department of Information science and epistemology, payam Noor University
4. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Quran University

Abstract

Science is a field of measuring and monitoring the process of production of science and development at micro and macro levels is the deciding factor for determining the mechanism of scientific output. The purpose of this scientific study to determine some scientific knowledge and its analysis indicators in the scientific output (articles) of the magazine of the Association of Iranian Language and Arabic Literature from the beginning of its publication (1383) until the end of 1395. The data are collected and analyzed by referring to the official website of the journal and also by extracting the data from the citation index of Iranian sciences in the spring of 1396 amounted to 339 papers. The results showed that the scientific contribution of the authors of the articles in this magazine and the number of references used in the compilation of articles is high. The point worthy of attention is the lack of citation to this magazine and the high self-citation (in-citation citations). It is necessary to increase the citation mechanism and be considered by directors and stakeholders of this magazine and other similar journals.

Keywords: Citation Analysis - Arabic Language and Literature - Science Sciences - Arabic Iranian Language and Literature Association

---

* Corresponding Author

e.namdari@pnu.ac.ir